

Z BADAŃ NAD EKUMENIZMEM
KARDYNAŁA MIKOŁAJA KUZAŃCZYKA

Na życzenie ks. prof. dr Rudolfa Haubsta pragnę poinformować czytelników w Polsce o działalności nowo założonego Instytutu badań nad dorobkiem kardynała Kuzańczyka przy Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Moguncji oraz Towarzystwa imienia Mi-

kołaja z Kuzy. Badania Instytutu oraz Towarzystwa dotyczą różnych dziedzin pracy naukowej wybitnego kardynała, szczególnie zaś ekumenizmu. Owocem tych prac są liczne rozprawy naukowe, recenzje i inne opracowania. Towarzystwo rozwija swoją działalność na miarę światową, zrzesza w swoich szeregach czołowych naukowców z różnych krajów. Przewodniczy mu ks. prof. dr R. Haubst, który też kieruje wspomnianym Instytutem. W Bernkastel — Kues, miejscowości w Nadrenii noszącej swą nazwę od imienia kardynała, znajduje się tzw. „Dom Kuzańczyka”, założony przez samego kardynała jako dom starców, a dziś zamieniony w pewnego rodzaju muzeum z wieloma cennymi pamiątkami po zmarłym fundatorze. W nim również odbywają się spotkania naukowe i sympozja, poświęcone działalności oraz spuściźnie pisarskiej Kuzańczyka.

W obecnym komunikacie chodzi nam tylko o dziedzinę ekumeniczną, a to ze względu na jej ważność i aktualność. Kardynał zajmował się ekumenizmem przed ponad pięciuset laty, jest więc jednym z prekursorów współczesnej teologii ekumenicznej. Sprawy te omawiano szczególnie w czasie jubileuszu, który odbył się w 1964 r. z okazji pięćsetnej rocznicy zgonu Kuzańczyka i podczas sympozjum w 1970 r. Oczywiście dziedzinę ekumeniczną kardynała omawiano także przy innych okazjach. Tu jednak ograniczmy się tylko do jubileuszu i sympozjum.

I

Uroczystości jubileuszowe odbyły się w Bernkastel — Kues w dniach od 8 do 12 sierpnia 1964 r.¹ Z tej okazji papież Paweł VI nadał swój specjalny dokument, który przekazał przez Kardynała Bea. Skierował go do miejscowego ordynariusza biskupa Trewiru, Macieja Wehra. Sam papież pragnął również wziąć udział w uroczystościach jubileuszowych. Niestety, okoliczności na to nie pozwoliły.

Papież Paweł VI w przesłanym dokumencie szczególnie zaznacza, iż kardynał Mikołaj Kuzańczyk postulował reformę kurii rzymskiej oraz prowadził dialog ekumeniczny z chrześcijanami greckimi, w którym to celu udał się do Konstantynopola. Spełniał Kuzańczyk także urząd biskupa Brixen. Na tym stanowisku musiał on doznać wielu smutnych doświadczeń. Podziwu godne są naukowe zainteresowania kardynała. Zajmował się on naukami przyrodniczymi, humanistycznymi oraz filozofią. Z zakresu tych nauk ogłaszał swe publikacje. Po dziś dzień posiadają one jeszcze swój ważny wpływ na życie naukowe. Jednak w szczególności sposób kardynał zajmował się teologią. Na uwagę zasługują także jego osiągnięcia w dziedzinie kaznodziejskiej. Sprawował on nadto urząd legata papieskiego. Zmarł 11 sierpnia 1454 r. w Todi. Zwłoki jego pochowano w kościele S. Pietro in vincoli. Serce kardynała

¹ *Das Cusanus — Jubiläum in Bernkastel — Kues vom 8. bis 12. August 1964. Kleine Schriften der Cusanus — Gesellschaft, t. 7, Trier 1964.*

umieszczono w domowej kaplicy w jego miejscowości rodzinnej. Poprzez swój postulat dokonania reformy kurii rzymskiej kardynał uprzedził inicjatywy II Soboru Watykańskiego. Ostatnią część swego życia Mikołaj z Kuzy spędził w Rzymie.²

Gromkim echem odbiło się podczas uroczystości jubileuszowych kazanie kard. Bea. Podkreślił on w nim zasługi Kuzańczyka w dziedzinie ekumenicznej. Dziś ekumenizm stanowi zjawisko ogólnochrześcijańskie. Jednak takie ukierunkowanie nie istniało za czasów Kuzańczyka, chociaż niektóre światlejsze tendencje już wtedy ku temu zmierzały. W *De pace fidei* powiedział kardynał, iż w Kościele spełniają się pragnienia ogólnoludzkie, w *De concordantia catholica* przedstawił zaś obraz jedności, która winna obejmować całą ludzkość na zasadach chrześcijańskich. Postulaty kardynała ziszczają się w chwili obecnej poprzez Sobór Watykański II, poprzez Rzymski Sekretariat dla spraw jedności chrześcijan, jak również poprzez Sekretariat dla spraw kontaktów z niewierzącymi. Szczególną uwagę zwrócić należy na inicjatywę kardynała, by podjąć dialog ekumeniczny z wyznaniem Islamu. Wyznawców Islamu uważano wtedy nie tylko za niewierzących, lecz również za wrogów krzyża i chrześcijaństwa. Wysiłki ekumeniczne powinny stać się skuteczne. Jednak dla osiągnięcia tego celu konieczne jest przygotowanie intelektualne oraz głęboka kultura ludzkiego serca.³

Podczas wspomnianych uroczystości odbyło się również nabożeństwo ewangelickie. Kazanie wygłosił wyższy radca kościelny, ks. Rössler. Zwrócił on uwagę na postulat Chrystusa Pana: „aby byli jedno” (J 17, 11), a nadto podkreślił związek, jaki istnieje pomiędzy teologią Mikołaja z Kuzy a teologią Lutra. Stwierdził on poza tym, że osobowość i krzyż Chrystusa Pana stanowią najistotniejszą podstawę dla dialogu ogólnochrześcijańskiego.⁴

W uroczystościach wziął udział także metropolita kościoła grecko — prawosławnego w Niemczech, arcbp Polyefktos. On również podkreślił podstawowe znaczenie ekumenizmu Kuzańczyka.⁵ Podczas uroczystości wygłoszono także ekumeniczny wykład na temat wpływu kardynała na koncepcje teologiczne Lutra.⁶

Jako przedstawiciel Stolicy Apostolskiej wziął udział w uroczystościach ks. kard. Bea. Prócz uczestników Instytutu i Towarzystwa udział w jubileuszu wzięli również przedstawiciele rządu NRF oraz nuncjusz apostolski w NRF, arcbp Bafle, jak również rektorzy niektórych niemieckich uniwersytetów.⁷

² Tamże, s. 62 n.

³ Tamże, s. 50 n.

⁴ Tamże, s. 54 n.

⁵ Tamże, s. 67 n.

⁶ R. Weier, *Der Einfluss des Nikolaus Cusanus auf das Denken Martin Luthers, Das Cusanus — Jubiläum zu Bernkastel — Kues vom 8. — 12. August, Die wissenschaftlichen Referate*, Mainz 1964.

⁷ *Das Cusanus — Jubiläum*. s. 21 n.

Obok uroczystości jubileuszowych z okazji pięćsetnej rocznicy zgonu Mikołaja Kuzańczyka, szczególny wyraz ekumeniczny posiadało sympozjum, które odbyło się w Bernkastel — Kues w dniach od 22 do 24 września 1970 r. Treść obrad tego sympozjum ekumenicznego ukazała się w osobnej publikacji: *Nikolaus von Kues als Promotor der Ökumene*.⁸

II

Wymieniona publikacja zawiera wykłady, głosy dyskusyjne z sympozjum oraz inne opracowania ekumeniczne. Cołość obraca się wokół następujących tematów: 1. Ekumeniczne dążenia Kuzańczyka do zjednoczenia między chrześcijaństwem zachodnim a wschodnim; 2. Ekumeniczne dążenia Kuzańczyka wokół porozumienia pomiędzy Kościołem katolickim a Husytami; 3. Ekumeniczny stosunek Kuzańczyka do islamu; 4. Teoria Kuzańczyka o ekumenizmie na płaszczyźnie ogólnoludzkiej oraz o podstawach pokoju międzynarodowego; 5. Problematyka porównawcza oraz ekumeniczna pomiędzy filozofią chrześcijańską a współczesną rosyjską filozofią marksistowską.

1. Kuzańczyk dążył w sposób czynny do zawarcia unii między chrześcijaństwem wschodnim a zachodnim. Doszła ona do głosu na Soborze Florenckim w 1439 r. Kardynał podejmował swe trudne i odpowiedzialne zabiegi, by unię tę należyście przygotować. Swe założenia unijne przedstawił w dziele *De concordantia catholica*. Zasadnicza teza kardynała brzmiała, iż z istoty może istnieć tylko jeden Kościół. Dlatego też zjawiskiem paradoksalnym wydawało mu się dzielenie Kościoła na wschodni i zachodni oraz nazywanie soborów Kościoła zachodniego soborami powszechnymi. Te ostatnie proponował określić jako sobory lub synody patriarchatu rzymskiego. Do zaistnienia bowiem soboru powszechnego potrzebne jest uczestnictwo wszystkich patriarchatów, po prostu Kościoła powszechnego; do Kościoła powszechnego należeć winny również patriarchaty wschodnie.⁹ Także kard. Bea podkreślił istotne znaczenie starań, jakie podejmował Kuzańczyk w dziele zjednoczenia pomiędzy chrześcijaństwem wschodnim a zachodnim.¹⁰

2. Do szczególnych zasług kardynała Kuzańczyka należą również jego wysiłki o pojednanie z Husytami. Podejmował je m. i. na polecenie papieża Mikołaja V. Zwłaszcza okrucieństwo, które doszło do głosu przy śmierci Jana Husa na mocy uchwały Soboru w Konstancji, spowodowało głębokie niepokoje i rozruchy w Czechach. Kuzańczyk pragnął, aby z Husytami zaistniało ekumeniczne pojednanie. W rezultacie wysiłki Kuzańczyka nie doprowadziły do żadnego ekumenicznego osiągnięcia.

⁸ *Nikolaus von Kues als Promotor der Ökumene*, Mainz 1971.

⁹ W. Krämer, *Der Beitrag des Nikolaus von Kues zum Unionskonzil mit der Ostkirche*, tamże, s. 43 n.

¹⁰ Por. przyp. 3.

nięcia.¹¹ Jednak nie może to osłabiać historycznych zasług kardynała. Szczególnie w obecnej ekumenicznej sytuacji należałoby nawiązać do ekumenicznych koncepcji Kuzańczyka na tym odcinku. Dorobek kardynała posiada swą głęboką wartość dla współczesnego ekumenizmu. Chodzi o podjęcie dalszych badań ekumenicznych nad tym dorobkiem oraz urzeczywistnianie ich w życiu.

3. Ekumeniczne zabiegi kardynała Kuzańczyka dotyczyły również sprawy możliwości pojednania z islamem. Wartość tych zabiegów podkreślił kard. Bea.¹²

Przede wszystkim Kuzańczyk przypomniał, iż Mahomet wierzył w Bóstwo Chrystusa, następnie przedstawił swoją koncepcję zjednoczenia pomiędzy chrześcijaństwem a islamem w dziele: *Cribratio Alcorani*. Chodziło mu w nim o pewnego rodzaju usystematyzowanie, lub lepiej o uporządkowanie materiału, jaki zawiera *Koran*, który w ostatecznym wyniku podaje naukę chrześcijańską. Mahomet nie mógł ukazać nauki chrześcijańskiej wprost z tego powodu, że jego wyznawcy nie byli jeszcze na takim poziomie religijnym, aby chrześcijaństwo przyjąć i zrozumieć. Dlatego *Koran* ma raczej prowadzić do chrześcijaństwa. W takim świetle staje się też bardziej zrozumiałe zjawisko, że wyznawcy islamu uważali za zgodne z nauką Mahometa niektóre wykroczenia przeciwko etyce chrześcijańskiej — np. w pewnych określonych przypadkach zabójstwa czy poligamii. Mogło to wszakże stanowić tylko pewien stan przejściowy. Mahomet określił jako ostateczny cel *Koranu*: ekumeniczne skierowanie mahometan ku chrześcijaństwu.¹³

4. Kardynał Kuzańczyk ujmował ekumenizm w sensie najbardziej szerokim i ogólnoludzkim. Tego rodzaju teorię ukazał w dziele: *De pace fidei*. Podstawowa teza teologiczna brzmiała: *una religio in rituum varietate*. Przy zastosowaniu takiego klucza należałoby do chrześcijaństwa także Żydzi i poganie, skoro posiadają stan łaski.¹⁴ Kardynał postulował również ogólnoludzką wspólnotę wszystkich narodów. Zasadę: *una religio in rituum varietate* można by u kardynała również zmienić na tezę: *unum imperium in nationum varietate*. Nie ulega wątpliwości, iż taka koncepcja stanowi pewnego rodzaju źródło dla utworzenia i działalności Organizacji Narodów Zjednoczonych.¹⁵

5. W dotychczasowych rozważaniach zajmowaliśmy się szczególnie ekumenizmem Kuzańczyka. Chodziło tu o ekumenizm oparty na zasadach chrześcijańskich. Jednak kardynał nie tylko zajmował się teologią.

¹¹ H. Hallauer, *Das Glaubensgespräch mit den Hussiten*, tamże, s. 53 n.

¹² Por. przyp. 3.

¹³ A. Schall, *Die Schichtung des Christlichen im Koran*, tamże, s. 76 n.; K. Hoffmann, *Ricoldo Penninis und Nikolaus von Kues ökumenische Stellung gegenüber dem Islam und Koran*, München 1971.

¹⁴ *Das Cusanus — Jubiläum*, s. 267 n.

¹⁵ *Nikolaus von Kues als Promotor der Ökumene*, s. 197.

Swe badania poświęcał on również innym dziedzinom, m. i. także filozofii. Tą dziedziną zajęła się także współczesna filozofia rosyjska. Otóż, z okazji jubileuszu pięćsetlecia zgonu kardynała opublikowano w ZSRR artykuły, poświęcone filozoficznym osiągnięciom kardynała. Autorami artykułów są przedstawiciele światopoglądu marksistowskiego. Przez to zaistniał również w pewnym sensie ekumeniczny dialog w zakresie filozofii pomiędzy filozofią chrześcijańską a filozofią ateistyczną.¹⁶

Przed pięciuset laty koncepcje kardynała Mikołaja z Kuzy były bardzo oryginalne. Należy uznać jako sprawę oczywistą, iż budziły one niepokoje, a nawet sprzeciwy. Ostatecznie doprowadziły aż do tego, że na soborze w Bazylei wszczęto przeciw kardynałowi proces. Duchowo umacniał go jego przyjaciel, arcbp Piccolpasso.¹⁷ Obecnie inicjatywy te stały się szczególnie aktualne i ważne, zwłaszcza po ogłoszeniu uchwał II Soboru Watykańskiego.

Kazimierz Hoffmann